

Protivdiverzione tehnike i vještačenja prilikom eksplozije

Suzana Todorović¹, Zoran Janković²

¹Mr., viši stručni saradnik, Ministarstvo trgovine i turizma, Vlada RS, Banja Luka, Bosna i Hercegovina, suzana.todorovic@mtt.vladars.net

²Mr., zamjenik komandira CJB Banja Luka, MUP RS, Banja Luka, Bosna i Hercegovina, jankoviczoka@hotmail.com

Abstrakt: Bezbjednost se čuva uz primjenu različitih mjera i metoda zaštite, a najviše kroz zadatke stručnih službi. Prevencija je najbolji način čuvanja bezbjednosti, a tu spada odvracanje pojedinaca i diverzantsko terorističkih organizacija od bilo kakvog štetnog djelovanja. U ovom radu je opisana djelimično funkcija ekipa stručnih službi za očuvanje bezbjednosti, sa ciljem da se upoznamo prije svega sa opasnim materijama, barutima, zapaljivim materijama i toksičnim materijama. Opisana je zaštita bezbjednosti uz upotrebu protivdiverzione zaštite koja se bavi proučavanjem, planiranjem i organizovanjem savremenih tehničkih mjera, te uz primjenu uređaja, sve sa ciljem da spriječi ugrožavanje bezbjednosti objekta i lica. Obradena je i opisana njihova detekcija, odnosno metode i uređaji uz pomoć kojih se otkrivaju eksplozivno diverzantska sredstva, naoružanje, kao i drugi opasni predmeti i sredstva kojim bi se mogla ugroziti bezbjednost. Cilj rada se da skrene pažnju da bezbjednost može biti ugrožena na više načina, ali i da se ista štiti sa različitim primjenama savremenih metoda, a ne samo fizički.

Ključne riječi: Bezbjednost, protivdiverziona zaštita, detekcija eksploziva, uviđaj

Datum prijema rada: 15. septembar 2015.

Datum odobrenja rada: 17. septembar 2015.

UVOD

Bezbjednost kao izraz, u teoriji, doktrini i u praksi, koristi se da se njome obilježi ili imenuju raznovrsni elementi i odnosi.¹ Dakle, bezbjednost je zasigurno jedan od glavnih motiva čovjekove aktivnosti i društva uopšte, kako u prošlosti tako i danas. To je globalni problem i savremene epohe. Sve donedavno, bezbjednost kao problem podrazumijevao je razmatranje, prevashodno s vojnog aspekta.

Za to vrijeme nauka je svijet predstavljala kao jedinstvenu i kompaktnu cjelinu, u kojoj značajnu ulogu ima bezbjednost, kao naučno-nastavna disciplina.

Bez odgovarajućeg nivoa bezbjednosti nema ni individualnih sloboda građana. U tom smislu, možemo slobodno reći da bezbjednost ima funkciju služenja. Međutim, niti u jednom društvu se ne može ostvariti maksimalna bezbjednost, niti apsolutna sloboda.

Nesporno je da je bezbjednost jedna od osnovnih ljudskih potreba: nepobitna garancija opstanka, napretka i blagostanja, ekonomske sigurnosti i mogućnosti, humanosti

i poretka; slobodnog života bez straha ili teškoća; univerzalno dobro na koje svi imaju pravo, ali i svečano obećanje političkih lidera kojima je bezbjednost ljudi „prva obaveza”, najvažniji cilj u unutrašnjoj i spoljnoj politici; spremnost da se uspostavi jaka veza između pojedinca i svijeta, države i građanina, da se prevaziđu strahovi i nesigurnosti koje nosi svakodnevni život, kao i ogromne prostorne, kulturne, ekonomske i geopolitičke složenosti savremenog čovečanstva.

Ukratko, to je jedan od „najtvrdoglavijih i najtrajnih snova modernog doba jer nije stabilna pojava i počiva na nesigurnosti i patnji.”

U pravnim izvorima i doktrinama pojam bezbjednosti ima različito značenje, u zavisnosti od toga da li se tretira kao jedinstven sistem za cjelokupnu državnu teritoriju ili samo za pojedine elemente prema objektu zaštite (državna, javna, vojna, kolektivna, lična i imovinska bezbjednost), koje takođe predstavljaju cjeline.

FUNKCIJE BEZBJEDNOSTI

Funkcija bezbjednosti države ili pokreta je jedinstvena, pošto sadrži sve aktivnosti i mjere kojima se štiti drža-

¹ Mijalković S., Keserović D., (2010) ,Osnove bezbjednosti, Fakultet za bezbjednosti zaštitu Sinergija, Banja Luka, str. 12.

va ili pokret od svojih protivnika. Ova funkcija se ostvaruje preko djelovanja određenih organa ili organizacija, čije je obrazovanje uslovljeno društveno-istorijskim razlozima. Značaj i uloga bezbjednosti i njena funkcija u državi može se posmatrati sa pozicija određene dužnosti i zadatka. Kao dužnost, bezbjednost se javlja u smislu obaveze države i one partije - klase na vlasti, da od opasnosti spolja i unutar zemlje zaštite vitalne vrijednosti društva. One to ostvaruju organizovanim sistemom bezbjednosti.

S obzirom na izvore ugrožavanja, tj. odakle dolazi neprijatelj, djelovanje funkcija bezbjednosti se dijeli na:

a) spoljnu bezbjednost čiji je predmet i sadržaj zaštita nezavisnosti, suvereniteta i teritorijalnog integriteta države, i na

b) unutrašnju bezbjednost koja štiti Ustavni i pravni poredak, slobode i prava građana, ličnu i imovinsku sigurnost. To su funkcije koje su Ustavom regulisane.

Obzirom na ovakvu podjelu, a uzimajući za osnovu funkciju bezbjednosti, naš bezbjednosno-zaštitni sistem ima dva osnovna aspekta:

a) organizacioni aspekt - opredjeljuje elemente spoljne i unutrašnje bezbjednosti, i

b) akcioni aspekt - koji se odnosi na konkretne oblike zaštite i dijeli na državnu, javnu i bezbjednost u oružanim snagama.

Kada govorimo o mjerama bezbjednosti moramo reći da one doprinose praktičnoj funkcionalnosti bezbjednosti uopšte. Bezbjednosne mjere se grupišu u dvije osnovne kategorije:

a) opšte (preventivne) mjere i

b) kontraobavještajne mjere.

Opšte (preventivne) mjere obuhvataju:

- mjere zaštite tajnosti (sprečavanje oticanja značajnih podataka u sredstvima javnog informisanja, korespondencije, bezbjednost dokumenata itd.),
- mjere za zaštitu morala i jedinstva naroda i oružanih snaga (borba protiv neprijateljske propagande, agitacije i podrivačkih dejstava),
- mjere za zaštitu objekata i materijalnih sredstava (borba protiv sabotaža, diverzantskih i drugih akcija, primjena elektronskih i drugih tehničkih sredstava zaštite),
- mjere za zaštitu postupaka, radnji i dejstva Jedinica (zaštita planova, priprema organizacije i izvođenje radnji i dejstava),
- mjere za zaštitu osnovnih društvenih vrijednosti,
- mjere za zaštitu javnog poretka, sloboda i prava građana.
- mjere za zaštitu kriminaliteta i drugih štetnih pojava, kao i druge mjere koje štetno djeluju na razvoj ekonomskog i političkog sistema zemlje.

Kontraobavještajne mjere se preduzimaju radi otkrivanja i sprečavanja obavještajne i neprijateljske djelatnosti, onemogućavanje djelovanja špijuna i agenata inostranih obavještajnih službi, otkrivanje njihovih uporišta i veza u

zemlji, pribavljanje podataka o njihovoj organizaciji, planovima, ciljevima, sredstvima i sl.

Kontraobavještajne mjere organizuju i provode kontraobavještajni organi koji čine sastavni dio službe bezbjednosti. Da bi se ove mjere uspješno provele bitno je da službe budu dobro obučene i opremljene neophodnom tehnikom (radio-uređaji, prislušne sprave, foto kamere sa specijalnim teleobjektivima, sredstva za cenzuru i otkrivanje tajnih pismenih dokumenata i dr.).

BEZBJEDNOSNE PRIJETNJE

Bezbjednost se, kao što piše Arnold Volfers, ne odnosi samo na „odsustvo prijetnji“, već i na „odsustvo straha“. Potrebno je podsjetiti se na to da se i značenje samog pojma bezbjednosti, kada je prvi put upotrebljen, odnosilo pre svega na stanje duha, odnosno na bezbrižnost (lat. securus).

Subjektivni osećaj bezbjednosti, a ne nekakvo objektivno stanje, čak i kada bi ga bilo moguće naučno izmjeriti, činilac je koji ima presudan uticaj na ponašanje aktera. Osim toga, intenzitet straha rijetko kada potpuno korespondira s tim objektivnim, odnosno materijalnim potencijalom opasnosti da nanese štetu. Ljudi su, na primjer, u potpunosti prihvatili rizik od saobraćajnih nesreća, iako one samo u Republici Srpskoj odnose mnogo života svake godine. S druge strane, terorizam koji odnosi daleko manje žrtava doživljava se kao jedna od najopasnijih pretnji nacionalnoj bezbjednosti.

Zbog čega se onda neke opasnosti tretiraju kao bezbjednosna prijetnja, a neke ne? Analiza materijalnih sposobnosti nikada nije dovoljna za razumevanje zbog čega se nešto doživljava kao prijetnja. Prema shvatanju Stivena Volta, faktori koji presudno utiču na stepen (vojne) prijetnje jesu: agregatna moć neke države, odnosno svi resursi koji joj stoje na raspolaganju (teritorija, populacija, ekonomski i tehnološki razvoj itd.), geografska blizina, ofanzivne vojne sposobnosti i ofanzivne namjere.

Međutim, iskustvo govori da je objektivnu i realističnu procenu toga da li su namjere neke druge države ofanzivne ili defanzivne u praksi veoma teško napraviti. Upravo je suština bezbjednosne dileme, tog teško prebrodivog problema u odnosima suverenih država, u tome što se defanzivni postupci jedne države u drugoj državi često tumače kao ofanzivni. To dijelom proističe i iz činjenice da naoružanje koje se razvija u odbrambene svrhe može lako da se upotrebi za ofanzivne svrhe. Osim toga, veoma često se sopstvene aktivnosti posmatraju kao iznuđene, dok se aktivnosti suparnika tumače kao unapred promišljene, iza kojih često stoji loša namjera. U psihologiji se ovo naziva „greška učitanja zlonamernosti“ (engl. sinister attribution error).

Na percepciju prijetnji utiču i odbrambene sposobnosti koje akterima stoje na raspolaganju. Robert Keigen je to slikovito prikazao, rekavši: Čovjek koji je naoružan samo nožem može smatrati da je medved koji se šunja po šumi

opasnost koja se može tolerisati, zbog toga što je lovljenje medveda nožem rizičnije nego kriti se uz nadu da medved nikada neće napasti. Čovjek koji je naoružan puškom napraviće vjerovatno drugačiju računicu.²

DETEKCIJA OPASNIH MATERIJAJA

Povećana upotreba eksploziva u akcijama terorističkih grupa suočava snage bezbjednosti sa problemom njegove detekcije u pismima, paketima, prtljagu, vozilima, prostorijama itd. Međutim, i pored značajnih naučnih i tehnoloških dostignuća u poslednjim decenijama, ne raspolaže se metodama koje omogućavaju efikasno i sigurno otkrivanje podmetnutog eksploziva. Otkrivanje je češće rezultat detekcije njenog upaljačko-inicijalnog dijela, korišćenjem drugih vrsta uređaja (rendgenski uređaji, stetoskopi i sl.). Uređaji za detekciju eksploziva imaju mnoga ograničenja koja smanjuju mogućnost otkrivanja i komplikuju njihovu upotrebu (mala isparljivost eksploziva, hermetičko pakovanje, korišćenje specijalnih gasova, korišćenje radioaktivnih izvora itd.).

Otkrivanje podmetnutog eksploziva je značajan analitički problem jer zahtjeva razvijanje specifičnih visoko osjetljivih metoda. Postojeće metode koje se primenjuju pri izradi detektorskih uređaja mogu se podeliti u dvije grupe:³

- metode za detekciju molekula eksploziva u vazduhu; i
- metode za detekciju eksploziva u predmetima (u masi).

Ukoliko se eksploziv obloži odgovarajućim materijalima (papir, plastična folija i dr.) doći će do usporenog emitovanja molekula u okolni prostor i smanjenja maksimalne koncentracije koja se može postići na određenom rastojanju od mase eksploziva. Mogućnost detekcije u ovom slučaju zavisice od poroznosti obloge. Ako se eksploziv hermetički i higijenski (bez ostavljanja tragova eksploziva na površini) zatvori u posude neporoznih - nepropusnih zidova (metal, drvo), biće spriječen izlazak molekula u okolni prostor pa će biti nemoguća detekcija korišćenjem metoda koje se zasnivaju na uzimanju uzoraka vazduha.

Ukoliko je u prostoriji prisutna veća masa eksploziva biće veća površina sa koje molekuli isparavaju u okolni prostor čime će se povećati i njihova koncentracija u vazduhu. Sa stanovišta detekcije, dakle, povoljnije je ako je masa prisutnog eksploziva veća.

Određena masa eksploziva koja se nalazi u prostoru manje zapremine (npr. plakar) stvoriće veću koncentraciju molekula eksploziva u vazduhu nego ista masa u prostoru veće zapremine (soba, hala i sl.).

Pošto se isparljivost svih materija povećava sa porastom temperature to će se bolji rezultati u detekciji postići

u zagrijanim prostorijama i u toplijim periodima godine.

U trenutku unošenja eksploziva u prostoriju, u vazduhu se ne nalazi nijedan molekul eksploziva. Isparavanje eksploziva je vremenski proces što znači da se maksimalna moguća koncentracija postiže tek nakon dužeg stajanja eksplozivnog punjenja u prostoriji.

Molekuli eksploziva isparavaju iz mase eksplozivnog punjenja tj. prelaze iz čvrste faze u gasovitu i prirodnim kretanjem vazduha odlaze i do udaljenih dijelova prostora u kome se nalazi masa eksploziva. Koncentracija molekula u gasovitoj fazi je, međutim, uvijek veća u blizini mase eksploziva (koja je izvor tih molekula) nego u udaljenim dijelovima prostora.

Zbog toga osoba koja rukuje detektorom eksploziva mora što više da približi usisni dio uređaja površini svih predmeta koji mogu da sadrže eksplozivno punjenje (plakar, krevet, paket itd.).

Sa stanovišta detekcije molekula eksploziva u vazduhu, povoljnije je ako je prostor koji se ispituje zatvoren jer se u tom slučaju isparavanje i postizanje maksimalne moguće koncentracije odvija nesmetano. Ukoliko postoji strujanje vazduha (promaja) veći broj molekula će biti odnijet van ispitivanog prostora i znatno će se smanjiti njihova koncentracija.

Neke sekundarne komponente (nečistoće i odgovarajući dodaci eksplozivima) mogu u određenim situacijama da potpomognu detekciju. Tako npr. DNT koji predstavlja nečistoću u trotilu (TNT) a prisutan je u količinama manjim od 1%, ima znatno veću isparljivost od TNT-a pa će više doprinosti pojavi signala (povećanju koncentracije molekula eksploziva) nego znatno veća masa glavne komponente. Osnovna komponenta plastičnih privrednih eksploziva je smješa nitroglicerina i nitroglikola a nitroglikol kao isparljivija komponenta znatno više doprinosti mogućnosti detekcije.

Prisustvo izvesnih materija koje ne spadaju u grupu eksploziva (pesticidi, insekticidi, neki parfemi, sredstva za čišćenje, dim cigarete i dr.) dovodi do pojave signala kod nekih uređaja za detekciju čime je eliminisana mogućnost njihove primjene u takvim prostorima.

Ukoliko se posjeduje osjetljiviji detektor eksploziva, biće moguće otkrivanje više vrsta eksploziva. Neki uređaji otkrivaju samo veoma isparljive eksplozive (EGDN i NG), osjetljiviji uređaji otkrivaju i trotil a najosjetljiviji i pentrit i heksogen.

Najvažniji parametri za razmatranje kvaliteta i upotrebljivosti metoda i uređaja za detekciju molekula eksploziva u vazduhu su osjetljivost i broj lažnih signala. Od velikog su značaja, takođe, jednostavnost rukovanja, masa i dimenzije uređaja, upotreba određenih gasova i režim rada -kontinualna ili ciklusna kontrola. Izvjestan broj uređaja usisava uzorak neprekidno (kontinualno) odmah vrši njegovu analizu i omogućava brzo pretraživanje prostora dok drugi uređaji vrše usisavanje uzorka u određenom vremenskom intervalu a zatim obavljaju analizu i obradu podataka koji

² Filip Ejodus „Međunarodna bezbednost, teorije, sektori i nivoi“, Beogradski centar za bezbednosnu politiku, 2012. Godine, Beograd str. 62

³ Poštić, P., Tošić, D., Banderać, R., Jovanović, J., Đorđević, D., Radovanović, Lj., Milošević, B., Klikovac, Lj., (1998) Osnovi protiv-diverzione zaštite, Ministarstvo unutrašnjih poslova Republike Srbije, Institut bezbjednosti, Beograd, str. 310.

moгу da traju nekoliko desetina sekundi ili nekoliko minuta.

Za detekciju molekula eksploziva u vazduhu najčešće se koriste sljedeći detektori odnosno metode:

- **elektro apsorpcioni detektor;**
- **jonizacioni šiljak;**
- **masena spektrometrija; i**
- **čulo mirisa životinja.**

Elektro apsorpcioni detektor se sastoji od cilindričnog tijela i centralne elektrode koji su spojeni sa izvorom napajanja i mjernim instrumentom. Unutrašnji zidovi cilindra obloženi su folijom koja sadrži izvor beta zračenja. Kroz detektor neprekidno protiče argon. Pri sudaru beta zraka i atoma argona stvaraju se tzv. sekundarni elektroni koji se kreću ka centralnoj elektrodi koja je pozitivno naelektrisan, pri čemu se stvara struja konstantne jačine.

Kada u komoru detektora dospiju molekuli eksploziva (prelaze iz vazduha u protok argona najčešće kroz specijalne membrane) koji posjeduju centar pozitivnog naelektrisanja, doći će do privlačenja (apsorbovanja) sekundarnih elektrona, smanjenja jačine struje i pojave signala.

U posljednje vrijeme se sve više primjenjuju prenosni uređaji koji rade na principu spektrome traje pokretljivost jona prije svega zbog malog broja lažnih signala, jednostavnosti rukovanja i činjenice da im za rad nije potreban noseći gas. Njihova osjetljivost je na nivou uređaja sa elektro apsorpcionim detektorom.

Psi tragači (labradori, njemački ovčari) imaju veoma razvijeno čulo mirisa i sposobnost detekcije eksploziva. Mogu brzo i kvalitetno da pregledaju prostor velike površine a testiranja su pokazala da je njihova osjetljivost na nivou (ili iznad) osjetljivosti uređaja sa elektro apsorpcionim detektorom. Treba ipak istaći da je održavanje i obučavanje pasa prilično skupo, da zahtijevaju odgovarajuću ishranu i medicinsku njegu, i da ponekad izvršavaju naređenja samo jednog vodiča.

Uređaji koji omogućavaju detekciju molekula eksploziva u vazduhu koriste se, prije svega, za pregled prostorija i saobraćajnih sredstava. Za pregled prtljaga, paketa i pisma upotrebljavaju se samo ako je obloga njihovog tijela porozna odnosno ukoliko se iz unutrašnjosti može usisati uzorak vazduha.

Efikasnost uređaja za detekciju molekula eksploziva u vazduhu zavisi od zastupljenosti faktora koji, najčešće negativno, utiču na mogućnost detekcije. Ako je podmetnut eksploziv male isparljivosti (RDH, PETN) koji je uz to i hermetički zatvoren, detekcija će biti nemoguća.

Ovo najbolje pokazuje slučaj u hotelu u Brajtonu (Engleska) pri pokušaju atentata na bivšeg britanskog premijera, Margaretu Tačer. Pored, nesumnjivo, kvalitetno sprovedenih mjera protivdiverzione zaštite (dobra organizacija protivdiverzionog pregleda, korišćenje uređaja i pasa) nije izvršeno otkrivanje, jer je eksploziv bio hermetički zatvoren tj, uzidan u građevinsku konstrukciju. Relativna neefikasnost uređaja, uzrokovana prije svega zastupljenošću nekih

faktora koji onemogućavaju detekciju, ne smije, međutim, da dovede do odbacivanja ovih uređaja. Oni mogu biti od velike koristi ako smo suočeni sa improvizovanim eksplozivnim napravama čije tijelo je izrađeno od poroznog (za molekule eksploziva propustljivog) materijala, a sadrže eksploziv relativno velike isparljivosti.

Ne treba smetnuti sa uma da su bitni elementi protivdiverzionog pregleda, pored korišćenja uređaja, vizuelni pregled i pretres prostora (otvaranje, pomeranje). Ispitivanje mogućnosti detekcije eksploziva u avionu, sprovedeno u Kanadi, na najbolji način je pokazalo doprinos svih činilaca pregleda. Eksperiment je izveden tako što je ekipa stručnjaka postavila različite eksplozivne naprave na skrovitim mestima u avionu a zatim je vršen pregled.

U pregledu su učestvovali timovi obučanih ljudi, sa uređajima i bez uređaja, i psi tragači. Proučavanjem i kompjuterskom obradom rezultata pregleda došlo se do podataka da se detektorima otkriva 15% naprava, da psi tragači otkrivaju 68% naprava, da se pretresom otkriva 70% naprava, korišćenjem uređaja u toku pretresa 78% naprava, zajedničkim radom stručnih ekipa i pasa tragača 91% naprava, a korišćenjem stručnih ekipa, uređaja i pasa 93% naprava. Evidentno je da u toku pregleda nisu pronađene sve naprave (samo 7%) ali je takođe sasvim jasno da svi činioци pregleda (ljudi, psi, uređaji) daju svoj doprinos u povećanju procenta pronađenih naprava.

Protivdiverzioni pregledi se vrše da bi se spriječilo unošenje opasnih materija i sredstava u objekte ili da bi se u objektima (predmetima) utvrdilo prisustvo ovakvih materija i sredstava i preduzele mjere za njihovo neutralisanje ili uklanjanje.

Objekti koji mogu biti meta napada terorista su:⁴

- saobraćajnice (pruge, mostovi, putevi);
- saobraćajna sredstva (avioni, automobili, vozovi, brodovi);
- industrijski objekti (fabrike, skladišta, trafostanice, dalekovodi);
- mjesta na kojima dolazi do okupljanja ljudi (sale, bioskopi, trgovi, stadioni, stanice, aerodromi, robne kuće);
- značajni državni objekti, diplomatsko-konzularna i druga predstavništva;
- objekti koji predstavljaju kulturno-istorijske vrednosti (crkve, spomenici) itd.

Napadom na ovakve objekte nastala bi velika materijalna šteta i ljudske žrtve.

Protivdiverzioni pregledi izvode se u različitim prostorima, situacijama i uslovima za rad i njihova organizacija i način izvođenja se razlikuju za svaki konkretan slučaj. Bez obzira na specifičnosti pojedinačnih slučajeva, svaki protivdiverzioni pregled može se uspješno sprovesti samo ako se izvrši pravilna organizacija i efikasno sprovedu sve faze pregleda.

⁴ Grupa autora (1977) Skripta za kurs kontradiverzione zaštite, SSUP - Institut bezbednosti, interna publikacija, Beograd, str. 37.

U zavisnosti od trajanja angažovanja snaga bezbjednosti na šticeenom objektu protivdiverzioni pregledi se mogu podijeliti na redovne, vanredne i preglede u slučaju najave.

Redovni protivdiverzioni pregledi vrše se svakodnevno i neprekidno u objektima od posebnog značaja kao što su aerodromi, pošte, važni državni objekti i granični (carinski) prelazi. Izvode ih pripadnici organa unutrašnjih poslova i poštanski, carinski i aerodromski radnici koji posjeduju odgovarajuća znanja iz oblasti protivdiverzione zaštite.

Redovni pregledi se mogu izvoditi i u svim drugim ustanovama većeg značaja (banke, hidroelektrane, termoelektrane, veća industrijska postrojenja) ukoliko se sačini odgovarajući plan protivdiverzione zaštite i izvrši obuka pripadnika njihovih službi obezbeđenja.

Za sve vrste redovnih pregleda je neophodna odgovarajuća organizacija koja podrazumijeva obezbeđivanje kvalitetne opreme i dovoljnog broja stručnih izvršilaca, pravilan raspored opreme i izvršilaca, kao i definisanje zadataka pregleda i načina izveštavanja (evidencije izvršenih pregleda).

Vanredni protivdiverzioni pregledi izvode se u objektima u kojima se organizuju manifestacije državnog ili međunarodnog značaja kao što su sastanci, konferencije, sportski susreti (konferencijske sale, hoteli, sportska borilišta i dr.) kao i u slučaju putovanja (posjeta) vrlo važnih ličnosti. U realizaciji vanrednih protivdiverzionih pregleda mogu se izdvojiti tri faze:

- prethodni ili globalni pregled (upoznavanje objekta i planiranje);
- detaljni (kompletan) pregled; i
- pregled na punktovima (rutinski ili svakodnevni pregled).

Izvršioци pregleda moraju posjedovati opremu različite namjene da bi se omogućilo izvođenje svih planiranih pregleda (pregled osoba, prtljaga, hrane, robe, prostora, sumnjivih predmeta i sl.). Pošto se ovakva oprema najčešće ne nalazi u objektima čija se zaštita preuzima, potrebno je dostaviti iz magacina ili iz drugih objekata gde trenutno nije neophodna. Za ovu opremu je neophodno obezbijediti prostor u kome će se provjeriti njena ispravnost i vršiti čuvanje, ukoliko se ne koristi za rad na punktovima.

Pored detektora opasnih materija i sredstava (detektori eksploziva, zapaljivih, radioaktivnih i toksičnih materija, detektori metala, stetoscopi, rendgenski uređaji) neophodno je obezbijediti i priručna sredstva (baterijske lampe, kompletne alata i sl.) kao i opremu za interventnu ekipu koja se po pravilu određuje (formira) na početku akcije, i interveniše u slučajevima pronalaska sumnjivih i opasnih sredstava (neophodna joj je sva raspoloživa zaštitna i specijalna oprema). Moraju se obezbijediti i sredstva veze, tj. određen broj radio stanica za vezu rukovodioca akcije (štaba) sa rukovodiocima pojedinih ekipa tj. punktova. Zadaci pregleda se definišu tako što se precizno određuju područje ili pozicija punkta na kome se vrši pregled, način izvođenja pregleda (šta se sve pregleda, koliko detaljno, na

šta treba obratiti pažnju i sl.) i uređaji koji će se pritom koristiti.

Postupak u slučaju pronalaska sumnjivog predmeta može se u nekim detaljima razlikovati za objekte različite namene i veličine ali se, po pravilu, kad su u pitanju vanredni pregledi, odnosi na aktivnosti koje preduzima interventna ekipa koja posjeduje specijalnu opremu i vrši ispitivanje predmeta, dezaktiviranje, neutralizaciju, transport i sl.

Za vrijeme trajanja faze prethodnog pregleda, obavlja se još jedna veoma bitna aktivnost - izdavanje propusnih dokumenata. U kasnijim fazama pregleda dozvoljava se ulazak u objekat samo onim osobama koje posjeduju propusnice, a najčešće se, korišćenjem različitih vrsta propusnica tj. oznaka njihovi korisnici usmjeravaju na određene ulaze (na druge ne mogu ući) da bi se smanjilo opterećenje pojedinih punktova tj. da bi se radnici na punktovima što ravnomjernije opteretili (planiraju se posebni ulazi za akreditovana lica, novinare i fotoreportere, osoblje zaposleno u objektu, kontrolu hrane i pića i kontrolu robe i potrošnog materijala).

VRŠENJE UVIĐAJA NAKON EKSPLOZIJE

Dežurna služba Ministarstva unutrašnjih poslova dobija dojavu i prve informacije o eksploziji, to najčešće po pozivu građana ili radnih organizacija. Nakon provjere istinitosti, upućuju se medicinska služba kako bi se pružila adekvatna pomoć eventualnim žrtvama. Ministarstvo unutrašnjih poslova dužno je obavijestiti istražnog sudiju, javnog tužioca, kao i patrolu policijsku, čiji je zadatak da objezbijedi mjesto i odredi širi krug blokade, zatim se poziva ekipa za uviđaj.

Rukovodilac nadležnog organa unutrašnjih poslova, ili lice koje on ovlasti, u saradnji sa istražnim sudijom i javnim tužiocem formira stručnu ekipu za uviđaj. Ako je eksplozija većeg omjera, obavezno je učešće vještaka, a ako ima ljudskih žrtava potreban je specijalista sudske medicine.

Patrola policije koja najčešće izlazi na lice mjesta prije dolaska ekipe za vršenje uviđaja, po vlastitoj procjeni određuje granice lica mjesta i vrši obezbeđivanje. Iz kruga blokade se odstranjuju sva lica, a unutar prostora se ništa ne dira, ne pomjera i ne mijenja. Ako zbog atmosferskih padavina postoji mogućnost uništavanja uočenih tragova vrši se njihova zaštita priručnim materijalima. Od očevidaca, ukoliko ih ima uzimaju se osnovni podaci i bilježe zapažanja i izjave. Lice mjesta se ne napušta sve dok ne dođe stručna ekipa.

Kada stručna ekipa dođe na uviđaj, vrši se kriminalističko-tehnička obrada, prvenstveno utvrđujući centar eksplozije, krater, otvor i slično.

U toku eksplozivnog procesa u kratkom vremenskom roku, oslobađa se velika količina toplote, koja dovodi do topljenja, toplotne deformacije i promjene boje metala, plastike, sagorevanje papira, drveta i dr. Sve uočene promjene treba fotografisati. Ovim dejstvom dolazi do stvaranja kratera na podlozi, otvora u zidu ili kidanje konstrukcije, šipke

ili ploče. Pronalaženje centra eksplozije u kome je došlo do oštećenja usljed brzantnog dejstva od presudnog je značaja, jer se u tom prostoru mogu naći tragovi eksploziva, i fragmenti same naprave, samim tim se dalje mogu dobiti informacije o kojoj vrsti eksploziva je riječ i od kojeg materijala je napravljen. Neophodno je izmjeriti veličinu i prečnik kratera i opisati oblik. Kasnijim laboratorijskim analizama se dobijaju podaci o vrsti eksploziva, vrše se određene korekcije, korišćenjem poznatih koeficijenata (povećanje mase ukoliko je u pitanju privredni eksploziv i smanjenje mase ukoliko se radi o vojnom).

Najveća koncentracija tragova eksploziva se po pravilu nalazi u krateru i njegovoj neposrednoj okolini. U nekim slučajevima, a posebno kada se koriste eksplozivi kojima je istekao rok trajanja, odnosno kada detonacija nije potpuna, u samom krateru i na njegovim obodnim djelovima mogu se pronaći kristalni tragovi bijele ili žute, sive ili smeđe boje, koji potiču od neeksplozivne eksplozivne materije.

Nekada može doći i do odbacivanja izvjesne mase eksplozivnog punjenja koje nije prihvatilo detonaciju i njegove ambalaže, pri čemu određivanje vrste eksploziva je vrlo lak posao. Međutim, u većini slučajeva, tragovi neeksplozivne materije nisu vidljivi, pa je u dinamičkoj fazi uviđaja neophodno uzeti uzore sa oboda i ivice kratera.

Na mjestu izvršenja krivičnog djela mogu se naći tragovi koji direktno ukazuju na počinioca. To mogu biti tragovi vozila, stopala, djelovi odjeće ili čak tragovi papilarnih linija. Tragovi papilarnih linija se mogu naći na predmetima koje je počinitelj koristio, pa čak i na većim fragmentima tijela naprave ili ambalaže koji su odbačeni eksplozijom, a nisu bili izloženi toplotnom dejstvu. Stoga, ove elemente je potrebno ispitati daktiloskopski prije sprovođenja ostalih ispitivanja. Fotografisanje se obavlja od šireg ka užem izgledu lica mjesta, a zatim se fotografišu pojedini predmeti i tragovi na licu mjesta. Te fotografije koriste se za foto dokumentaciju. Svi drugi tragovi obilježavaju se posebnim oznakama, brojevima i slovima. Često se pravi i video snimak, ukoliko je oprema takve vrste dostupna. Skice koje je prave moraju imati naznačenu razmjernu u jednom uglu. Prilikom uzimanja uzoraka za laboratorijska ispitivanja, neophodno je nositi detektor za eksploziv kako bi se uzorak uzeo sa onog djela na kome se nalaze čestice neeksplozivnog eksploziva. Materijal iz centra eksplozije uzima se kašikom sa dna i oboda kratera i pakuje se u polietilenske vrećice koje se zatvaraju pomoću heftalice ili selotejpa. Manje količine materijala mogu se sipati u posude.

Sitan prah se sakuplja četkicama, a nakon toga se uzimaju brisevi tamponima ili štapićima sa vatom. Obavezno je uzimanje zemljišta sa većeg rastojanja od centra kratera, koji se daje na komparativne analize. Ukoliko se ne može uzeti određeni dio uzorka pincetom ili skalpelom, uzima se kompletan komad materijala za koji se sumnja da sadrži dokaz, te se kasnijom obradom dokaz izdvaja. Svi poslovi sa opisom tragova i oštećenja se zapisuju u Zapisnik o uviđaju. Laboratorijske analize dostavljenih uzoraka omogu-

ćavaju da se odredi vrsta eksploziva koji je korišćen. Pregledom materijala i dokumentacije zaključuje se koja vrsta naprave je korišćena i na koji način je izvršeno iniciranje. Mišljenje vještaka pruža elemente za operativni rad kojim se, na osnovu podataka o vrsti naprave i porijeklu njenih komponenti može utvrditi počinitelj krivičnog djela.

ZAKLJUČAK

Bezbjednost koja predstavlja suštinu i blagostanje svakog društva mora da ima više grana koje je čine stabilnom.

Da bi se sačuvala mora da se razvija kako društvo u cjelini, da prati političke, ekonomske prilike, a prije svega aktivnosti onih grupa i pojedinaca koji žele da je ugroze. Uz to mora da prepozna koji su to načini, sredstva, predmeti, naoružanje koje koriste navedeni da bi je ugrozili. Cilj ovog rada je da se približi, odnosno upozna sa kojim to sredstvima može da se ugrozi bezbjednost, kako ih prepoznamo i otkrijemo.

Već smo rekli da protivdiverzionu zaštitu kako joj i samo ime kaže predstavlja jednu od osnovnih, a možda i polaznih tačaka za borbu protiv diverzantsko terorističkih organizacija, jer se ozbiljno bavi proučavanjem, planiranjem i organizovanjem tehničkih mjera uz primjenu različitih uređaja sa ciljem da ispuni svoj zadatak, a to je da zaštiti život lica i bezbjednost objekta. Realno ako pogledamo neke važne faktore koji utiču na bezbjednost, doći ćemo do zaključka da ne smijemo dozvoliti bilo kakav propust, jer postojanje više policija u jednoj državi, njihova slaba ili nedovoljna saradnja, znatno utiče na bezbjednost, iza nas je skoro završen građanski rat koji je ostavio dosta vojnog diverzantskog naoružanja, zatim dosta lica koja su se obučila u istom da ga mogu koristiti, posljedice rata ogledaju se u padu ekonomske moći države, velikog nezadovoljstva građana, ogromne nezaposlenosti kod nas i u našem okruženju, te stoga ostaje da protivdiverzionim mjerama spriječimo djelovanje svih grupa i pojedinaca, na djelovanju unutar države.

Stoga je, pri svakom okupljanju više lica, kod održavanja važnih manifestacija, neophodno vršenje protivdiverzionih pregleda, sa ciljem da se pronađu eksplozivno diverzantska sredstva, a sam postupak traži određen stepen obučenosti od strane pripadnika ekipe protivdiverzione zaštite.

LITERATURA

- Mijalković S., Keserović D., (2010) *Osnove bezbjednosti, Fakultet za bezbjednosti zaštitu Sinergija*, Banja Luka.
- Ejdus, F. (2012). *Međunarodna bezbednost, teorije, sektori i nivoi*, Beograd: Beogradski centar za bezbednosnu politiku.
- Poštić, P., Tošić, D., Banderać, R., Jovanović, J., Đorđević, D., Radovanović, Lj., Milošević, B., Klikovac, Lj. (1998). *Osnovi protiv-diverzione zaštite*, Ministarstvo unutrašnjih poslova Republike Srbije, Beograd: Institut bezbjednosti.
- Grupa autora. (1977). *Skripta za kurs kontradiverzione zaštite*, Beograd: SSUP - Institut bezbednosti, interna publikacija.

Anti-Sabotage Techniques and Expertises During Explosion

Suzana Todorović¹, Zoran Janković²

¹MA, Senior Expert Associate, Ministry of Trade and Tourism, Government of Republic Srpska, Banja Luka, Bosnia and Herzegovina, suzana.todorovic@mtt.vladars.net

²MA, Deputy Commander of the Public Security Centre of Banja Luka, Ministry of Internal Affairs of Republic of Srpska, Banja Luka, Bosnia and Herzegovina, jankoviczoka@hotmail.com

Abstract: Security keeps applying different measures and methods of protection, and mostly through professional services. Prevention is the best way to preserve the security, and that includes diverse individuals and sabotage and terrorist organizations of any harmful effects. This paper describes the partial function team of professional services for the preservation of security, in order to meet primarily with hazardous materials, gunpowder, flammable substances and toxic substances. The paper describes the protection of security with the use in security screening, which deals with researching, planning and organizing of new technical measures, all with the aim to prevent endangering the safety of the building and humans. We treated and described detection, methods and tools which help reveal explosive sabotage, weapons, and other dangerous items and tools which could jeopardize security. The aim of the work is to draw attention to safety can be compromised in many ways, but also to protect the same with different applications of modern methods, and not just physically.

Key words: Security, Anti-sabotage protection, detection of explosion, investigation